

Trans Hazar Enerji İş Birliğinin Türk Cumhuriyetleri Açısından Önemi

Araz Aslanlı*

Öz

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bağımsızlığına yeni kavuşmuş olan Türk cumhuriyetleri açısından Türkiye ile ve kendi aralarında iş birliğini geliştirmek en öncelikli konular arasında yer almıştır. Çünkü Sovyetler Birliği döneminde birlik cumhuriyetleri Türkiye ile ilişkilerden mahrum kaldıkları gibi kendi aralarındaki ilişkileri de sınırlıydı. Bu doğrultuda özellikle enerji iş birliğinin, hem bu iş birliğinin bir parçası olan tüm devletlere çeşitli yönler itibariyle ciddi katkı sağlayacağı, hem de Türk cumhuriyetleri arasında sağlam köprü rolünü oynayacağı düşünülmüştür.

Bu arada Hazar havzası enerji kaynakları hem bu bölgeye yönelik mücadeleyi ateşlemekte, hem de bölge ülkelerine başarılı iç ve dış politika, aynı zamanda başarılı ekonomi politikası uygulama açısından ek olanaklar sunmaktaydı. Bu çerçevede Hazar'ın iki yakası arasındaki Türk cumhuriyetlerinin kendi aralarında ve Türkiye ile iş birliği de önem taşımaktaydı.

Bu çalışmada Trans Hazar iş birliğinin ortaya çıkış süreci, gelişimi, bugünkü durumu ve Türk cumhuriyetleri arasındaki iş birliğine yaptığı katkı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Trans Hazar, Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye, Türkmenistan, Enerji

---

* Öğr. Gör., Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Türk Dünyası İşletme Fakültesi, İktisat ve İşletme Bölümü – Bakü/Azerbaycan
arazaslanli@gmail.com

Giriş

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Hazar havzası uluslararası ilişkiler açısından yeni mücadele alanına dönüşmüştür. Hazar havzasındaki enerji kaynakları hem bölgeye olan ilgiyi artırmış (dolayısıyla bölge için yürütülen mücadeleyi sertleştirmiş) hem de bölge ülkeleri için ek fırsatlar sunmuştur.

Sovyetler Birliği döneminde birlik cumhuriyetleri Türkiye ile ilişkilerden mahrum kaldıkları gibi kendi aralarındaki ilişkileri de sınırlıydı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla Türk cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi açısından büyük umutlar, beklentiler, olanaklar ortaya çıkmış, ama aynı zamanda sorunlar ve engellerle de karşılaşmıştır. Bu doğrultuda özellikle enerji iş birliğinin hem bu iş birliğinin bir parçası olan tüm devletlere çeşitli yönler itibariyle ciddi katkı sağlayacağı, hem de Türk cumhuriyetleri arasında sağlam köprü rolünü oynayacağı düşünülmüştür.

1990'lı yıllar boyunca bazı uzmanlar tarafından Hazar'ın statüsü ve enerji piyasasında rakip pozisyonda olmaları tezi ileri sürülerek Türk cumhuriyetleri arasında ciddi sıkıntıların yaşanacağı iddia edilmiştir. Aslında geride bıraktığımız süreçte bunun bazı işaretleri de görülmüştür. Fakat aşağıda daha geniş bir biçimde anlatılacağı üzere enerji alanında iş birliği Türk cumhuriyetleri açısından rekabeti daha geri planda bırakan bir niteliğe sahip olmuştur.

Bu çalışmada Trans Hazar iş birliğinin ortaya çıkış süreci, gelişimi, günümüzdeki durumu ve Türk cumhuriyetleri arasındaki iş birliğine yaptığı katkı değerlendirilmiştir.

Türk Cumhuriyetleri Açısından Enerji İş Birliği ve Trans Hazar

Aslında Hazar'ın hukuki statüsü ve Trans Hazar iş birliği konuları SSCB'nin dağılmasından sonra gündemi meşgul etmeye başlamıştır. Bunun temel nedenlerinden birisi de bu iki konunun, uluslararası politikada önemi sürekli artan enerji güvenliği konusuyla yakından bağlantılı olmasıdır (Çelikkpala 2014: 79, Sokolsky vd 2009: 69-80). Hazar'ın statüsü konusunda kıyıdaş ülkeler arasında yıllardır yapılan görüşmelerde, konunun önemli ölçüde teknik değil, siyasal niteliğe sahip olması dolayısıyla ciddi bir sonuç elde edilememiştir. Görüşmeler teknik uzmanlar, Dışişleri Bakan Yardımcıları, Dışişleri Bakanları ve Devlet Başkanları düzeyinde sürdürülmektedir.

Özellikle önem taşıyan Hazar'a Kıyıdaş Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi ilk kez 23-24 Nisan 2002 tarihlerinde Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta gerçekleştirilmiştir (http://www.turkmenistan.ru/?page_id=3&lang_id=-ru&elem_id=9887&type=event&sort=date_desc). Daha çok gerginliklerle (özellikle de Türkmenistan ve Azerbaycan liderleri arasında yaşanan gerginlikle) anılan bu zirvede ikinci zirvenin 2003 yılında İran'ın başkenti Tahran'da yapılması konusunda karar alınmıştır. Fakat 2003 yılı başlarından itibaren kıyıdaş devletlerin yetkililerinin olumlu açıklamalarına rağmen ikinci zirvenin belirlenen tarihte gerçekleştirilmesi için gösterilen çabalar uzun süre sonuçsuz kalmıştır. Bunun temel gerekçesi olarak zirvede imzalanması öngörülen nihai metinle ilgili taraflar arasında ciddi görüş ayrılıklarının mevcut olması gösterilmiştir.

Fakat daha sonra nihai uzlaşma olmasa bile zirvenin gerçekleştirilmesinin faydalı olacağı konusunda genel bir uzlaşma olduğu için ikinci zirve 16 Ekim 2007'de Tahran'da gerçekleştirilebilmiştir (Selimov 2007). Tahran Zirvesi'nde Ortak Bildiri de yayınlanmıştır. Ortak Bildiri'de Hazar'ın hukuki statüsünü düzenleyecek olan nihai belgenin bir an evvel kabul edilmesinin zorunluluk olduğu vurgulanmıştır. Hazar'ın hukuki statüsünün kesin olarak belirlenmemesi yeni bağımsız devletler aleyhinde bir baskı aracı olarak kalmaya devam etse de Ortak Bildiri'de yer alan bazı hükümler özellikle Azerbaycan ve Kazakistan açısından kazanım olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, Ortak Bildiri'nin giriş kısmında liderlerin "Hazar bölgesinde jeopolitik ve milli düzeyde gerçekleşmiş olan değişimi, Hazar'a kıyıdaş ülkeler arasında varılmış olan uzlaşmaları dikkate aldıkları" ifade edilmekteydi. Bu ve 9. maddede yer alan "taraflar, deniz dibinden yararlanılması amacıyla deniz dibinin paylaşılması konusundaki egemenlik haklarına saygı gösterileceğini ve birbirlerinin çıkarlarına saygıyla yaklaşacaklarını kabul ederler" hükmü Azerbaycan ve Kazakistan'ın Hazar'ın paylaşımı konusundaki tutumlarına ve imzaladıkları anlaşmalara uygun gelmekteydi. Bu gelişme dolaylı yolla da olsa gelecekte Azerbaycan ile Kazakistan arasında Trans Hazar iş birliğinin karşısındaki engelleri yumuşatma potansiyeline de sahipti.

Ortak Bildiri'nin 13, 14 ve 15. maddeleri Hazar'ın askeri amaçlar için kullanılmamasına ilişkin hususların düzenlenmesini ve özellikle İran'ın rahatsızlıklarının giderilmesini amaçlamaktaydı:

“13. Taraflar, Hazar denizinden sadece barışçıl amaçlarla yararlanılması ve Hazar’a ilişkin konuların kıyıdaş ülkeler tarafından barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması gerektiği konusunda mutabıklar.

15. Taraflar, kendi topraklarını herhangi bir taraf ülkeye yönelik saldırılar ve diğer askeri nitelikli hareketler için kullandırtmayacakları konusunda mutabıklar.”

Bilindiği üzere İran (ve bir ölçüde de Rusya) uzun süre Batılı devletlerin Hazar üzerinden kendisinin güvenliğini tehdit etmekte olduğunu, Hazar’ın kıyıdaş olmayan ülkeler tarafından askeri amaçlar doğrultusunda kullanılması çabasının söz konusu olduğunu ileri sürmekte, özellikle de Azerbaycan ve Kazakistan’ın Batılı ülkelere askeri olanaklar sağlamaya çalıştığını iddia etmekteydi. Yukarıda ifade edilen maddeler bu açıdan İran’a güvence verilmesi hedefini de gütmekteydi, ama öte yandan İran ve Rusya’nın Trans Hazar iş birliğine yönelik olası askeri tehditlerinin de sorgulanmasını sağlayabilecek nitelikteydi.

Hazar’a Kıyıdaş Ülkelerin Devlet Başkanlarının Üçüncü Zirvesi 18 Kasım 2010 tarihinde Bakü’de gerçekleştirilmiştir (Əkbərov 2012). Beklentilerin aksine bu zirvede de nihai statüyü düzenleyen bir belge değil, Hazar denizinde güvenlik konularını düzenleyen anlaşma imzalanmıştır (Kremlin 2011). Zirve sırasında Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev’in Hazar’ın milli sektörlere bölünmesiyle ilgili bir tecrübenin artık söz konusu olduğunu, Azerbaycan, Rusya ve Kazakistan’ın yaptıkları üçlü anlaşmaların diğer ülkeler için de olumlu bir tecrübe olabileceğini vurgulaması dikkat çekmiştir.

Hazar’a Kıyıdaş Ülkelerin Devlet Başkanlarının şimdilik son zirve toplantısı Rusya’nın Astrahan kentinde 29 Eylül 2014’te düzenlenmiştir. Zirvede kabul edilen ortak bildiride ise kıyıdaş ülkelere 15 millik bir alanda egemenlik hakları tanınmıştır. Kıyıdan itibaren 25 millik bir alanda ise biyolojik kaynaklardan yararlanılması konusunda haklar tanınmıştır. Hazar’ın geri kalan kısmının ortak su havzası olması konusunda görüş birliğine varılmıştır. Varılan uzlaşmalar deniz dibini kapsamadığı için direkt Trans Hazar konusuyla ilgili bir gelişme olarak değerlendirilemez. Ama en azından İran’ın, “Hazar’ın ortak olarak kullanılması gerektiği” tezinden giderek uzaklaşmakta olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Hazara kıyıdaş ülkeler zirve toplantılarını genel olarak değerlendirecek olursak nihai statünün düzenlenmemiş olması Rusya ve İran tarafından Hazar'ın dibiyile kıyıdaş ülkeler arasında boru hatlarının yapımının karşısında bir engel olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda Hazar'a Kıyıdaş Ülkelerin Devlet Başkanları Zirvesinin nihai statü sorununa çözüm bulamaması Trans Hazar iş birliği açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Hazar bölgesi 20. yüzyılın ortalarına kadar dünyanın en önemli enerji havzalarından birisi olsa da, yeni dönemde daha çok 1990'lara kadar önemli olan enerji kaynaklarına ciddi alternatif teşkil edecek kapasitedeki bir bölge olarak değerlendirilmiştir (Yergin 2006). Bu kaynakların hem üretimi, hem de uluslararası piyasalara nakli konuları kaynaklara sahip ülkelerin, kaynaklardan yararlanmak isteyen ülkelerin ve transit ülkelerin öncelikleri arasında olmuştur ve bu öncelik günümüzde de devam etmektedir.

Özellikle Türkiye ve bağımsızlığına yeni kavuşmuş olan Türk cumhuriyetleri açısından Soğuk Savaş sonrası dönemde enerji iş birliği yukarıda ifade edilen üretici, transit ve alıcı ülke niteliklerinin tamamını kapsamaktaydı. Türkiye alıcı ve transit, Azerbaycan üretici (satıcı) ve transit, Kazakistan ve Türkmenistan üretici (satıcı), Kırgızistan alıcı ve transit (doğuya doğru geliştirilecek boru hattı projelerinde; bu çerçevede Özbekistan da transit ülke potansiyeline sahipti) ülke potansiyeline sahiplerdi. Bunlara gelecekte Özbekistan da üretici (satıcı) ülke olarak eklendiği zaman Türkmenistan transit ülke konumuna da yükselebilirdi. Hazar'ın batı kıyısından (Azerbaycan'dan) başlayan ve Türkiye'de biten enerji güzergâhlarının gerçekleştirilme süreci daha kolay olarak görülmekteydi. Bu projeler sadece Azerbaycan-Türkiye enerji iş birliğini oluşturmakla kalmayacak, Hazar'ın doğu kıyısındaki ülkeler için de Batı'ya yönelme bağlamında teşvik edici olacaktı. Tabii ki, bu projelerin çoğu açısından Trans Hazar iş birliği önem taşımaktaydı.

Aslında Trans Hazar enerji iş birliği Hazar'a kıyıdaş devletler arasında, hatta biraz da geniş çerçevede bakılacak olursa doğu Asya'dan batı Avrupa'ya kadar tüm ülkeler arasında (en geniş anlamda Çin'den İngiltere'ye kadar) Hazar üzerinden gerçekleştirilen iş birliğinin tüm alanlarını kapsamaktadır. Fakat siyasi ve ekonomik önemi itibariyle petrolün ve doğalgazın Hazar üzerinden naklini kapsayan iş birliği düşüncesi doğal olarak daha çok tartışılmaktadır. Konumuz itibariyle biz de meseleye bu çerçevede yaklaşacağız.

SSCB'nin dağılmasının ardından eski Sovyet cumhuriyetlerinin özellikle Moskova karşısında bağımsızlıklarının güçlendirilmesi konusu bu cumhuriyetler açısından yaşamsal çıkarlar arasında yer almaktaydı. Bu doğrultuda diğer yönlerdeki faaliyetlerle beraber Hazar'ın doğu ve batı kıyısında yer alan yeni bağımsız devletler arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi de önemliydi. Bu iş birliği yeni bağımsız devletlerin özellikle "eski ve egemenlik iddiasını sürdüren kuzey komşuları" karşısında daha güçlü olmalarını sağlayacaktı. Ama özellikle Batı açısından, yeni devletlerin Rusya karşısında siyasi ve ekonomik bağımsızlığının güçlendirilmesi sürecinin, İran'ın ya da Çin'in etki alanına girilmeden devam ettirilmesi de önem taşımaktaydı. Bu çerçevede Trans Hazar iş birliğinin gündeme getiren ilk etken Hazar'a kıyıdaş ülkelerin sahip oldukları petrol ve doğalgaz rezervleri olmuştur. Hazar'ın doğu kıyısındaki devletlerin (Kazakistan ve Türkmenistan ile birlikte Özbekistan'ın da) kendi doğal kaynaklarını kuzey ve güneyden bağımsız bir şekilde uluslararası piyasalara naklediyor olabilmelerinin üçlü sonuç doğurması beklenmekteydi. Eğer bu gerçekleşmiş olsaydı, hem Orta Asya cumhuriyetleri yukarıda da ifade edildiği üzere ekonomik bağımsızlıklarını güçlendireceklerdi, hem Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri arasında iş birliği artacak ve bu ülkeler Rusya karşısında ortak tutum sergileyebileceklerdi, hem de bu süreç Batı'nın (sadece Avrupa ülkelerinin değil, aynı zamanda İsrail'in de) enerji güvenliği açısından da yararlı sonuçlar doğuracaktı.

Trans Hazar Petrol İş Birliği

Trans Hazar enerji iş birliğinin bir boyutunu Hazar'ın doğu kıyılarındaki devletlere ait petrolün Hazar üzerinden Azerbaycan'a, buradan ise Batı piyasalarına nakledilmesi oluşturmuştur. Hazar'ın doğusundaki ülkelerden Kazakistan 1990'lı yılların başlarından itibaren, petrolünün uluslararası piyasalara naklinde alternatif yollara sahip olmayı hedef olarak belirlemiş ve bu petrolün bir kısmını Azerbaycan vasıtasıyla uluslararası piyasalara nakletmeye çalışmıştır. Bu amaçla, Tengiz yatağında üretilen petrolün bir bölümü Kazakistan ile Azerbaycan arasında imzalanan anlaşmalar çerçevesinde tankerlerle Azerbaycan'a, buradan ise önceleri sadece demir yoluyla, daha sonra ise hem demiryolu, hem de Bakü-Supsa petrol boru hattı vasıtasıyla Gürcistan'a taşınmış ve buradan uluslararası piyasalara nakledilmiştir (<http://lib.aliyev-heritage.org/az/549420.html>). Daha 18 Şubat 1997 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi (State Oil Company of Azer-

baijan Republic – SOCAR) Başkan Yardımcısı İlham Aliyev ABD’de düzenlediği basın toplantısında, o yıl için 1.5 milyon ton Kazakistan petrolünü Azerbaycan üzerinden uluslararası piyasalara nakletmeyi planladıklarını açıklamıştı (Azerbaijan International 1997: 44-47). İlham Aliyev 19 Kasım 1998 tarihinde gerçekleştirdiği ABD ziyareti sırasında ise direkt Trans Hazar petrol boru hattı konusuna değinmiş ve Azerbaycan ile Kazakistan arasında imzalanmış bir anlaşmaya ilişkin bilgi vermiştir. İlham Aliyev, Azerbaycan üzerinden nakledilen Kazakistan petrolünün ve bu ülkeye ait petrol ürünlerinin hacmi 10 milyon tona ulaştığı zaman iki ülke arasında Trans Hazar boru hattının yapımına başlanılacağına ilişkin bir anlaşmanın imzalandığını açıklamıştır (<http://files.preslib.az/site/oil/gl1.pdf> : 8-12).

Trans Hazar iş birliği açısından 29 Ekim 1998 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Başbakan Mesut Yılmaz, Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov ve ABD Enerji Bakanı Bill Richardson (şahit sıfatıyla) tarafından imzalanan Ankara Deklarasyonu’nun da özel olarak vurgulanması gerekmektedir (Hürriyet 1998). Taraflar ilk kez bu deklarasyonla Trans Kafkasya ve Trans Hazar boru hatlarının yapımının çok önemli olduğunu ve “Hazar-Akdeniz / Bakü-Tiflis-Ceyhan” boru hattı konusunda kesin bir karara vardıklarını kaydetmişlerdi.

Petrol taşımacılığına yönelik Trans Hazar iş birliği konusundaki bir sonraki adım 1999 yılında, AGİT İstanbul Zirvesi’nde atılmıştır. 18-19 Kasım 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen zirvenin ilk gününde Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan ve Türkmenistan liderleri tarafından petrolün nakli konusunda, aralarında Trans Hazar iş birliğine ilişkin anlaşmanın da yer aldığı birkaç önemli belge imzalanmıştır.

Bu dönemde Türk cumhuriyetleri Trans Hazar iş birliği konusunda ihtiyatlı davranmıştır. Bunda Rusya’nın bölgesel etkinliğini geri kazanma çabaları ile Çin, İran ve diğer bazı güçlerin rahatsızlıklarının dikkate alınması da önemli olmuştur. Örneğin, bir ara Kazakistan yetkililerinin konuya ilişkin çelişkili açıklamalar yapmaları, Kazakistan’ın Tengiz-Novorossiysk petrol boru hattına yönelmesi, Kazakistan-Türkmenistan-İran ve Kazakistan-Çin petrol boru hatlarının gündeme getirilmesi Kazakistan’ın Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına (BTC’ye) katılması ihtimalini giderek azaltan faktörler olarak

bile değerlendirilmiştir. Fakat Kazakistan dikkatli şekilde de olsa Trans Hazar petrol iş birliğine yönelmiştir.

6 Aralık 2002 tarihinde ABD'nin Londra Büyükelçiliği'nde Kazakistan'ın BTC'ye katılmasına ilişkin çoktarafli görüşme yapılmıştır (AzerTac 2002). 2005 yılından itibaren ise Kazakistan'ın BTC'ye katılımıyla ilgili daha somut adımlar atılmaya başlanmıştır. 2005 yılı başlarında Kazakistan petrolünün üretimi ve taşınması sürecinde en önemli şirketlerden biri olan ChevronTexaco şirketinin yetkilileri ürettikleri petrolü uluslararası piyasalara BTC ile taşımak istediklerini açıklamıştır. Benzer açıklamalar Kazakistan'a ait dev Kaşagan sahasında petrol üreten Total, Eni, Inpex ve ConocoPhillips şirketlerinin yetkilileri tarafından da yapılmıştır.

31 Mart 2005 tarihinde Kazakistan Başbakanı Danyal Ahmedov, Kazakistan'ın BTC boru hattına katılacağını da vurgulamak amacıyla BTC'nin gelecekte Aktau-Bakü-Tiflis-Ceyhan olarak adlandırılması önerisinde bulunmuştur. 18-19 Nisan 2005 tarihlerinde ise Baküde Azerbaycan ve Kazakistan yetkilileri arasında, Kazakistan petrolünün BTC ile taşınmasını sağlayacak olan Aktau-Bakü boru hattı konusunda görüşmeler yapılmış ve resmi açıklamalara göre tarifeler de dahil olmak üzere bir çok önemli konuda uzlaşmaya varılmıştır.

25 Mayıs 2005 tarihinde BTC ile ilgili Sangaçal'da düzenlenen tören aynı zamanda Trans Hazar iş birliği açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Nursultan Nazarbayev'in İlham Aliyev ile görüşmesinin ardından düzenlenen basın toplantısındaki ve tören sırasında yaptığı açıklamalar, ayrıca Türkiye, Azerbaycan ve Kazakistan yetkililerinin tören sırasındaki ortak bildirişi, Kazakistan BTC'ye mutlaka katılacağına ilişkin izlenimleri güçlendirmiştir. BTC'nin açılış töreninde konuşan SOCAR Başkanı Natig Aliyev, "Trans Hazar Projesi" ile ilgili çalışmaların artık tamamlanmış olduğunu, onaylanmak üzere Azerbaycan ve Kazakistan devlet başkanlarına takdim edildiğini açıklamıştır (Orxan 2005). Yaklaşık 4 ay sonra Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 14 Eylül 2005 tarihli kararnamesiyle Kazakistan petrolünün Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Boru Hattı ile taşınmasının sağlanması amacıyla özel komisyon oluşturulmuştur. Konu Azerbaycan-Kazakistan Hükümetlerarası Ortak Komisyonu'nun toplantılarında değerlendirilmiş, teknik detaylar hakkında ek görüşmeler yapılmıştır.

Uzun görüşmeler ve teknik anlaşmalar dizisinin ardından 16 Haziran 2006'da Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ile Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev arasında Kazakistan'ın BTC'ye katılmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır (RFE/RL 2006; http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/european_energy_policy/turkeys_energy_strategy_en.pdf). Anlaşmanın giriş kısmında taraflar, "BTC sisteminin ve Trans Hazar sisteminin iki ayrı sistem olduğunu, birlikte enerji kaynaklarının nakli için tek koridor oluşturacaklarını ve bu koridorun da petrolün Kazakistan Cumhuriyeti'nden uluslararası piyasalara taşınması açısından gerekli altyapıyı sağlayacağını" vurgulamıştır (http://www.e-qanun.az/files/framework/data/12/f_12022.htm).

8 Ağustos 2007'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Kazakistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyaret çerçevesinde SOCAR ve KazMunayGaz arasında "Petrol-Doğalgaz Alanında Stratejik İş Birliği Anlaşması" ve "Trans-Hazar Projesinin Ortaklaşa Gerçekleştirilmesi İçin Memorandum" imzalanmıştır (1news 2007, <http://www.investkz.com/articles/1708.html>).

23 Ekim 2008 tarihinde Kazakistan'ın KazMunayGaz Ulusal Petrol-Gaz Şirketi tarafından "KMG-TransCaspian" Limited Şirketi kurulmuştur (<http://www.kmg-tc.kz/>). 14 Kasım 2008 tarihinde Baküde SOCAR ile KazMunayGaz arasında Trans Hazar projesinin gerçekleştirilmesinin temel ilkeleri konusunda anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma Trans Hazar projesinin ortak gerçekleştirilmesinin koşullarını ve temel ilkelerini, KazMunayGaz ve SOCAR tarafından proje için ortak şirketinin oluşturulmasını, oluşturulan şirketin finansmanını, tarifelerin belirlenmesini ve Trans Hazar sisteminin aşamalı gelişimi sürecini düzenlemiştir (<http://www.investkz.com/articles/4925.html>, APA 2008).

Trans Hazar iş birliği açısından stratejik öneme sahip devletlerarası belgelerin bir kısmı da 2 Ekim 2009 tarihinde Nahçıvan'da imzalanmıştır (<http://lib.aliyev-heritage.org/az/549420.html>). Azerbaycan ile Kazakistan arasında imzalanan "Kazakistan'ın hidrokarbon kaynaklarının işlenmesi sırasında Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi'nin petrol-doğalgaz altyapısından yararlanılmasına ilişkin Memorandum" (ortak kullanım memorandum), "Trans-Hazar projesi ile ilgili ortak fizibilite çalışmalarına ilişkin Anlaşma" ve KazMunayGaz ile SOCAR arasında Bakü-Karadeniz petrol hattı iş birliğine ilişkin Niyet Memorandumu Trans Hazar iş birliği açısından bazı engellerin aşılması açısından fırsatlar sunmuştur.

Rusya'nın sert muhalif tutumu yüzünden Aktau-Bakü petrol boru hattı (Trans Hazar) henüz gerçekleşmese de, şu anda Kazakistan petrolü "Trans Hazar projesi" çerçevesinde tankerlerle Azerbaycan'a, Azerbaycan'dan BTC, Bakü-Supsa ve demiryolu vasıtasıyla uluslararası piyasalara taşınmaktadır. Ayrıca Kazakistan ile Azerbaycan'ın Hazar'ın statüsü sorunu konusunda genelde aynı tutum sergilemeleri de hem Trans Hazar iş birliği, hem de Türk cumhuriyetleri arasında iyi ilişkilerin sürdürülmesi açısından olumlu adımlar olarak değerlendirilmektedir.

Trans Hazar petrol iş birliğinin diğer yönünü Türkmenistan petrolünün Azerbaycan vasıtasıyla uluslararası pazarlara nakledilmesi oluşturuyor. Türkmenistan petrolünün BTC ile taşınmasını öngören anlaşma 2010 yılının Haziran ayında imzalanmıştır. Kazakistan kadar olmasa da Türkmenistan da ürettiği petrolün önemli bir kısmını BTC ile taşımaktadır. Petrol üretimini gittikçe arttıran Türkmenistan, hatta petrolünü ve petrol ürünlerini taşımak amacıyla son yıllarda birçok yeni gemi de satın almıştır. Türkmenistan ile Azerbaycan arasında bir ara Hazar'ın statüsü konusunda anlaşmazlıkların ciddi boyutlara ulaşması iki ülke arasında Trans Hazar enerji iş birliğinin derinleştirilmesi açısından olumsuz etkiye sahip olmuştur. Bilindiği üzere bir ara Hazar'daki petrol kuyuları dolayısıyla iki ülke arasında çıkan tartışmalar ilişkileri kopma noktasına getirmişti. Hatta Türkmenistan Azerbaycan'daki Büyükelçiliğini 2001 yılında mali gerekçeler ileri sürerek kapatmıştı. Ama özellikle Türkmenistan eski devlet başkanı Saparmurat Niyazov'un (Türkmenbaşı'nın) vefatının ardından Türkiye'nin de girişimiyle Türkmenistan-Azerbaycan ilişkilerinin normalleştirilmesi süreci başlamış ve Türkmenistan'ın Azerbaycan'daki Büyükelçiliği 2008'te yeniden faaliyete başlamıştır.

Günümüzde Azerbaycan-Türkmenistan ilişkileri ikili ve çoklu formatta gelişme trendini sürdürmektedir (Kasım 2014: 1-22). Bunun en önemli örneğini ise Azerbaycan -Türkiye-Türkmenistan üçlü devlet başkanları ve dışişleri bakanları zirveleri teşkil etmektedir. Bunlardan dışişleri bakanları zirveleri dört kez gerçekleştirilmiş, devlet başkanları zirvesi ise planlanmasına rağmen Türkiye'de yaşanan terör saldırıları nedeniyle iptal edilmiştir.

Azerbaycan-Türkiye-Türkmenistan Dışişleri Bakanları Üçlü Toplantısı'nın ilki 26 Mayıs 2014 tarihinde Bakü'de, ikincisi 29 Ocak 2015 tarihinde Aşkabat'ta, üçüncü 28 Ağustos 2015'te Antalya'da, dördüncüsü ise 18-19 Tem-

muz 2017 tarihlerinde Bakü`de gerçekleştirilmiştir (http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-turkiye_azerbaycan_turkmenistan-uc-lu-toplantisi_na-katildi.tr.mfa). İlk toplantının Bakü`de yapılması ayrı bir önem arz etmiştir. Zira Azerbaycan ile Türkmenistan arasında daha önce yaşanan bazı anlaşmazlıklar Saparmurat Niyazov'un vefatının hemen sonrasında Türkiye'nin de arabuluculuğuyla iyileşme eğilimi göstermişse de son zamanlarda yeniden bazı sorunlar gündeme getirilmişti. Dolayısıyla bu üçlü toplantı Ankara'da yapılsaydı, sanki Türkiye Azerbaycan ile Türkmenistan'ı barıştırmaya çalışıyor görüntüsü olabilirdi. Fakat Bakü'de (yani coğrafi olarak orta bir noktada) yapılmış olması ile geçmişin (geçmişteki sorunların) değil, geleceğin (ortak projelerin) gündeme gelmesi açısından uygun ortam sağlamıştır. Hem bu, hem de sonraki toplantılar kapsamında, enerji ve ulaştırma başta olmak üzere üç ülkeyi ilgilendiren konularda ikili ve bölgesel düzeyde iş birliğinin geliştirilmesi imkânlarının değerlendirilmesi ve bölgesel ve uluslararası gelişmeler hakkında görüş alışverişinde bulunulmuştur. Toplantı sonrasında yayımlanan Bakü Bildirisi'nde, Dışişleri Bakanlarının üç ülke arasındaki iş birliğinin geldiği noktadan duydukları memnuniyet dile getirilmiş, siyasi, ekonomik, enerji, ulaştırma, güvenlik ve insani alanlardaki iş birliğinin daha da geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır (http://www.mfa.gov.tr/baku-statement-of-the-first-trilateral-meeting-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-azerbaijan_-the-republic.en.mfa). Sonraki üç toplantıda da benzer tablo sergilenmiş, özellikle üçüncü toplantıda devlet başkanları zirvesinin gerçekleştirilmesine ilişkin resmi karar alınmıştır. Şimdilik sonuncu olan dördüncü toplantıda her üç ülke açısından önem taşıyan konular ve bölgesel gelişmeler müzakere edilse de toplantının ana gündemini Türkmenistan'da yapılacak Üçlü Liderler Zirvesi'nin hazırlıkları teşkil etmiştir (AA 2017).

Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Devlet Başkanları 1. Üçlü Zirve Toplantısı'nın 12 Ekim 2015 tarihinde Türkmenistan'ın Avaza şehrinde gerçekleştirileceği resmi olarak açıklansa da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 10 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen terör saldırısı nedeniyle Türkmenistan'a yapacağı ziyareti iptal etmiş ve zirve gerçekleştirilememiştir (Hürriyet 2015). Türkiye Cumhuriyeti Türkmenistan Büyükelçisi Mustafa Kapucu tarafından 24 Temmuz 2016 tarihinde yapılan açıklamada Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Devlet Başkanları 1. Üçlü Zirve Toplantısı'nın 2016 yılı sonuna kadar gerçekleştirileceği açıklanmıştır. Büyükelçisi

Mustafa Kapucu, toplantıda öncelikle Türkmen doğalgazının Avrupa piyasalarına nakli konusunun görüşüleceğini ifade etmiştir (HurriyetDailyNews 2016). Son olarak toplantının Türkmenistan`da yapılacağı açıklanmış, fakat tarih konusunda bilgi verilmemiştir.

Trans Hazar Doğalgaz İş Birliği

Trans Hazar enerji iş birliğinin diğer yönünü Hazar'ın doğu kıyısındaki ülkelere ait doğalgazın Hazar üzerinden Azerbaycan'a, buradan ise Batı piyasalarına nakli konusu oluşturmaktadır. Aslında bu konunun temelini SSCB'nin dağılmasından hemen sonraki aşamada Türkmenistan ile Türkiye arasındaki doğalgaz ticareti planı oluşturmuştur. Türkiye ile Türkmenistan arasında doğalgaz ve petrol alanlarındaki iş birliğinin temeli 7 Kasım 1990 tarihinde Aşkabat'ta imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ekonomik, Ticari, Bilimsel ve Kültürel İş Birliği Protokolü ile atılmıştır. Protokolün 2. maddesinde tarafların iş birliği yapacakları alanlar arasında doğalgaz endüstrisi ve petrol endüstrisi sektörleri da sayılmıştır (Resmi Gazete 1991).

Türkiye ile Türkmenistan arasında 3 Aralık 1991 tarihinde Ankara'da imzalanan Ekonomik ve Ticari İş Birliğine Dair Anlaşma'nın 5. maddesinde de tarafların diğer alanlarla birlikte petrol, doğalgaz, maden ve enerji kaynaklarının aranması alanlarında iş birliği yapacakları ifade edilmiştir (Resmî Gazete 1992a). Türkiye ile Türkmenistan arasında ekonomik, ticari, sınai ve kültürel iş birliğine ilişkin 3 Aralık 1991 tarihinde Ankara'da imzalanan ekli Mutabakat Zaptı'nın 3. maddesinde ise daha açık ifadeyle Türkmenistan'dan Türkiye'ye doğalgazın satışıyla ilgili olanakların araştırılmasından bahsedilmiştir (Resmi Gazete 1992b). İki ülke arasında enerji sektörünü de kapsayan bir sonraki önemli anlaşmaysa 1 Mayıs 1992 tarihinde Aşkabat'ta iki ülkenin Cumhurbaşkanı arasında imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türkmenistan'dan Türkiye'ye Doğalgaz Gönderilmesi Hakkında Anlaşma'da gönderilmesi planlanan doğalgazın hacmiyle ilgili bir bilgiye yer verilmemiş, fakat 1. ve 4. maddelerde anlaşmanın 30 yıl süreyle geçerli olacağı ifade edilmiştir. 4. maddede ek olarak, taraflardan birinin 18 ay önceden anlaşmanın sona ermesi konusunda karşı tarafı bilgilendirmediği takdirde anlaşmanın otomatik olarak 5 yıl daha uzayacağı kaydedilmiştir (Resmi Gazete 1992c). 12 Şubat 1996 tarihinde Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Niyaz

zov'un Türkiye ziyareti sırasında iki ülke arasında doğalgaz konusunda yeni bir protokol imzalanmıştır (BYEGM 1996). Protokolde Türkiye'nin Türkmenistan'dan 1998 yılında yıllık 2 milyar metreküp doğalgaz satın almaya başlayacağı, bu rakamın 2010 yılında yıllık 15 milyar metreküpe kadar yükseleceği belirtilmiştir. Gerçekleşme şansı zayıf olan bu ihtimal, aslında genel olarak Türkiye ile Türkmenistan arasında doğalgazın satışıyla ilgili görüşmeler ve anlaşmalar trafiği Trans Hazar iş birliği düşüncesini sürekli gündemde tutan ve güçlü kılan önemli etkenlerden birisi olmuştur. Hatta 29 Ekim 1998'de Türkiye ve Türkmenistan cumhurbaşkanları tarafından Trans Hazar projesinin gerçekleştirilmesine ilişkin Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre boru hattıyla 16 milyar m³'ü Türkiye'ye, 14 milyar m³'ü ise Avrupa'ya olmak üzere toplam 30 milyar m³ Türkmenistan doğalgazı nakledilecekti (Dikbaş 2001: 89). 21 Mayıs 1999 tarihinde, BOTAŞ ile "BOTAŞ ve Türkmenistan hidrokarbon kaynaklarının kullanımı için Türkmenistan Devlet Başkanı nezdinde yetkilendirilmiş mercii arasında" arasında, 16 milyar m³ doğalgazın satışı ile ilgili 30 yıllık anlaşma imzalanmıştır (<http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/projeler/yurtdisi.asp>).

19 Şubat 1999'da Aşkabat'ta Trans Hazar boru hattı projesine ilişkin Türkmenistan hükümeti ile PGS konsorsiyumu arasında anlaşma imzalanmıştır (<http://www.bechtel.com/1999-02-19.html>; http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=15345&tx_ttnews%5BbackPid%5D=213&no_cache=1#.U-u3u-N_uWk). Fakat üst düzey yetkililerin ciddi açıklamalarına, bazı girişimlere, imzalanan anlaşma ve protokollere rağmen, çeşitli siyasi ve ticari nedenlerden dolayı Trans Hazar boru hattı gerçekleşmemiş, 2000 yılının ortalarında ise PSG konsorsiyumu feshedilmiştir. Bunda Hazar'ın statüsü sorunun çözümsüz kalması, Türkiye'nin Trans Hazar boru hattı konusunda ciddi girişimlerde bulunmaması, ayrıca Azerbaycan ile Türkmenistan arasında sıkıntıların tırmanarak devam etmesi önemli rol oynamıştır.

Ocak 2006'da Rusya-Ukrayna ilişkilerindeki gerginliğe paralel olarak oluşan "doğalgaz krizi" ve Rusya'nın doğalgazı dış politikada baskı aracı olarak kullandığına ilişkin güçlenen tezler Trans Hazar doğalgaz projesine de canlılık kazandırmıştır. 11 Ocak 2006'da Azerbaycan Başbakanı Artur Rasi-zade, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in yemin törenine katılmak üzere gerçekleştirdiği Kazakistan ziyareti sırasında Başbakan Danial

Ahmedov ile Kazakistan'ın ürettiği doğalgazın Bakü-Tiflis-Erzurum boru hattıyla nakli konusunu da görüşmüştür (Shaban). Mart 2006'daysa Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Niyazov Trans Hazar doğalgaz boru hattıyla ilgili görüşmelerin yeniden başlayabileceğini açıklamıştır (Socor 2006, IRNA 2012). Bu dönemde Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik projeler (örneğin, Nabucco ve Kafkasya'yı kapsayan diğer boru hattı projeleri) Trans Hazar doğalgaz boru hattının konumunu güçlendirici niteliğe sahip olmuştur. Niyazov'un vefat etmesinin ardından 24 Aralık 2006'da göreve gelen Gurbanguli Berdimuhammedov'un Azerbaycan ile ilişkiler ve Trans Hazar iş birliği konusundaki olumlu tutumu ve özellikle Avrupa Birliği yetkililerinin üst-üste Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan yetkilileriyle yaptıkları toplantılar Trans Hazar iş birliğine ciddi katkılar yapmıştır.

8 Mayıs 2009'da Prag'da Avrupa'nın enerji güvenliğiyle ilgili olarak gerçekleştirilen Güney Koridoru Zirvesi'nin sonunda Avrupa Birliği ile dört ülke (Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye ve Mısır) arasında «Nabucco» boru hattının yapımının hızlandırılması amacıyla ortak bildiri imzalanmıştır. Ortak bildiride liderler Trans Hazar'a özel desteklerini vurgulamıştır (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/107598.pdf). Bu dönemde AB ve ABD yetkililerinin Trans Hazar'a destekleri, ayrıca Türkmenistan'ın olumlu yaklaşımı Rusya'nın tepkilerine neden olsa da AB, ABD ve Türkmenistan yetkilileri Trans Hazar boru hattına ilişkin kararı verme hakkının Türkmenistan'a ve Azerbaycan'a ait olduğunu ifade etmiştir. Bir ara göreceli olarak ihtiyatlı tutum sergileyen Azerbaycan da Ekim 2011'den itibaren Türkmenistan ile beraber AB ile Trans Hazar doğalgaz boru hattının hukuki temelleri için görüşmelere başlamıştır. Bu üçlü formatta görüşmeler günümüzde de sürmektedir.

Rusya'nın tepkilerine gelince, bu tepkiler hemen hemen her düzeyde ve her dönemde ifade edilmiştir. Rusya, Trans Hazar konusundaki karışıklığını bazen hukuki (Hazar'ın nihai hukuki statüsünün belli olmaması), bazen çevresel (Trans Hazar boru hattının Hazar'da çevresel felakete neden olabileceği), bazen “uzlaşmacı” (Hazar'a ilişkin konularda tüm kıyıda devletlerin uzlaşarak karar almaları gerektiği iddiası), bazen de ekonomik (Trans Hazar boru hattının ekonomik açıdan verimli olmayacağı iddiası) çerçevelerde ortaya koymaya çalışmıştır. Rus yetkililerin ve uzmanların açıklamalarından

anlaşıldığı üzere Rusya Trans Hazar boru hattı (ya da boru hatları) projelerinin aslında bölge ülkelerinin değil, “dış güçlerin” düşüncesinin ürünü olduğunu da iddia etmiştir.

Örneğin, 23 Ağustos 2007’de Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Andrey Denisov, Hazar denizinden petrol boru hattının yapımı konusunda doğal zorluklar bulunduğunu ve ülkesinin Trans Hazar projesine bu nedenle karşı olduğunu iddia etmiştir. Rusya Devlet Başkanı Dmitriy Medvedev 14 Ekim 2011 tarihli RF Güvenlik Konseyi toplantısında Trans Hazar doğalgaz boru hattının yapımının “çok karmaşık bir mesele” olduğunu, sorunun Hazar’ın statüsü konusuna doğrudan bağlı olduğunu ve Hazar’a kıyıdaş tüm ülkelerin rızasını gerektirdiğini iddia etmiştir. Türkmenistan’ın buna da tepkisi çok açık olmuştur. Türkmenistan Dışişleri Bakanlığı’nın 19 Ekim 2011 tarihli açıklamasında enerji alanında AB ile yakınlaşmasına yönelik olarak Rusya’nın resmi tutumunun anlaşılmaz olduğu ifade edilmiştir (<http://www.turkmenistan.ru/en/articles/15502.html>).

8 Haziran 2012’de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin de Hazar Denizi ile ilgili herhangi bir kararın sadece Hazar’a kıyıdaş beş ülke tarafından ortaklaşa olarak alınabileceğini vurgulamıştır (Rosbalt 2011). Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ise 28 Ekim 2013 tarihte Don Devlet Teknik Üniversitesi’ndeki konuşması sırasında konuyu değerlendirirken hakaret nitelikli kavramları da içeren daha sert ifadeler kullanmıştır.

Benzer tepkileri daha sonraki dönemde de görmek mümkün olmuştur. Örneğin, Ekim 2014’te AB Komisyonu’nun enerjiden sorumlu üyesi Gunther Oettinger, Trans Hazar projesi konusunda Azerbaycan ve Türkmenistan ile Brüksel’de yeni tur görüşmeler yapmak istediklerini bu iki ülke yetkililerine ilettiği zaman Rusya’dan hemen tepki gelmiştir. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, 21 Ekim 2014’te yaptığı açıklamada, “Hazar Denizi bölgesine doğalgaz boru hatlarının döşenme konusunda Hazar devletlerine kararları zorla kabul ettirme çabalarının açıkça görüldüğünü” iddia etmiştir. Lavrov, Trans Hazar boru hatlarının döşenme konusunun sadece beş Hazar devleti olan Rusya, Azerbaycan, İran, Türkmenistan ve Kazakistan tarafından görüşülmesi gerektiğini açıklamıştır.

Ayrıca, Rusya’nın Trans Hazar’ı engellemeye yönelik politikalarının bir kısmını da Türkmenistan ve Kazakistan’a ait doğal kaynakların uluslararası

piyasalara mutlaka Rusya üzerinden çıkarılmasına yönelik boru hattı projelerinin oluşturduğunu vurgulamakta da yarar vardır. Her defasında bu tür boru hatlarına ilişkin anlaşmalar imzalandığı ya da pratik adımlar atıldığı zaman Rus uzmanlar ve Rusya devlet yetkilileri artık Trans Hazar'a gerek kalmayacağını, ya da Türkmenistan ve Kazakistan doğal kaynakları uluslararası piyasalara Rusya üzerinden çıkarıldığı için hatta Trans Hazar boru hattı yapılsa bile verimli olamayacağını iddia etmiştir. Rusya çeşitli dönemlerde Trans-Hazar'ın önemli enerji ortağı olacak olan Özbekistan'la ilgili çalışmalar yürütmüştür ve yürütmeye devam etmektedir. Bu şekilde de Trans-Hazar düşüncesinin verimsizliğini ve projenin tamamen rafa kaldırılmasını sağlamayı planlamaktadır.

Trans Hazar boru hattı 3-5 Eylül 2012 tarihlerinde Aşkaba'ta Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan ve AB yetkililerinin görüşmesinde de müzakere edilmiştir. Ayrıca, Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 29-31 Mayıs 2013 tarihlerindeki Türkmenistan ziyareti sırasında (30 Mayıs'ta) Türkmenistan doğalgazının Hazar denizinin dibinden Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye'ye, buradan da Avrupa'ya taşınması hedefi doğrultusunda iki ülkenin enerji bakanları tarafından "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Türkmenistan Hükümeti Arasında Türkmenistan'dan Türkiye Cumhuriyetine Doğalgaz Sevk Edilmesi Konusunda İş Birliğine Dair Çerçeve Anlaşma" imzalanmıştır (Davutoğlu 2013: 121, Cekson 2013, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150828M1-12-1.pdf>). Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbangulu Berdimuhamedov'un 3 Mayıs 2015 tarihli Türkiye ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 7 Ağustos 2015 tarihli Türkmenistan ziyaretlerinde de bu konu görüşülmüştür. 1 Mayıs 2015'te ise Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, Türkmenistan Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı Baymırat Hocamuhammedov, Azerbaycan Sanayi ve Enerji Bakanı Natig Aliyev ve Enerji Birliğinden Sorumlu AB Komisyonu Başkan Yardımcısı Maros Sefcovic'in katılımıyla Aşkaba'ta "Türkiye-Türkmenistan-AB-Azerbaycan Dörtlü Görüşme Toplantısı" düzenlenmiş, toplantı sonunda Türkmenistan doğalgazının değerlendirilmesine dönük bir mutabakat zaptı ve deklarasyon metni imzalanmıştır.

Türk cumhuriyetlerinin Trans Hazar'a ilişkin tutumlarına özel olarak göz atacak olursak, Türkiye'nin Trans Hazar politikasında bölgesel dengelerden de kaynaklanan ihtiyatlılık dikkat çekmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere

Trans Hazar doğalgaz boru hattının temelinde yatan belki de birinci etken Türkiye'nin Türkmenistan'dan doğalgaz satın almak istemesi olmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın da resmi olarak vurguladığı üzere, "Hazar'dan Geçen Doğalgaz Boru Hattı" projesi ile başlangıçta öngörülen Türkmenistan-Türkiye-Avrupa doğalgaz boru hattıydı (http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa). Ama daha sonra Türkmenistan doğalgazıyla birlikte Kazakistan doğalgazının da Hazar'dan geçen bir boru hattıyla Batı piyasalarına ulaştırılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır: Yani günümüzde Trans Hazar doğalgaz projesi, Kazakistan ve Türkmenistan doğalgazının Hazar denizinin dibinden çekilecek bir boru hattıyla Azerbaycan'a ve daha sonra Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştıracak boru hattı projesidir (Ateş 2006: 25-28).

Türkmenistan'ın uzun süre daha dikkatli, ama Gurbangulu Berdimuhamedov'un devlet başkanlığı sırasında daha cesur bir tutum sergilediği görülmektedir. Türkmenistan uzun süre Avrupa ülkelerine doğalgazını sınırda satmaya hazır olduğunu, boru hatları konusundaysa doğrudan sorumluluk almak istemediğini açıklamıştır. Türkmenistan'ın doğalgazını sınırda satmak taktiğinin Rusya ve İran'ın baskılarıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Fakat son dönemlerde Türkmenistan, Trans Hazar doğalgaz boru hattı projesi konusuna üçüncü ülkelerin (bu tür ifadelerle İran ve Rusya'nın kastedildiği düşünülmektedir) müdahale edemeyeceğini ileri sürmüştür. Türkmenistan'ın bu tutumunda ABD, AB ve Türkiye'nin cesaretlendirici desteğinin ve Azerbaycan'ın gerçekleştirdiği enerji projelerinin de ciddi rol oynadığı düşünülmektedir.

Konuyla ilgili olarak Azerbaycan'ın tutumunun kesin çizgilere sahip olmadığını ifade etmek mümkündür. Azerbaycan Türkmenistan'dan biraz daha ihtiyatlı tutum sergileyerek projeye ilişkin sorumluluğu üstüne almamakta ve Rusya ile açık "söz dalaşı" yapmaktan kaçınmaktadır. Ama tıpkı Türkmenistan gibi Azerbaycan da Trans Hazar doğalgaz boru hattı konusunda kararın sadece projede yer alacak devletler tarafından verileceğini ileri sürmektedir. Azerbaycan Dışişleri Bakan Yardımcısı Halef Halefov Kasım 2007'de yaptığı bir açıklamada, Trans Hazar'ın, boru hatlarının geçmeyeceği ülkelerin iradesine bağlı olmadığını ve prensip olarak, Hazar'ın statüsü sorununun Trans Hazar projesine engel olamayacağını vurgulamıştır (APA 2007). Halef Halefov Hazar'ın hukuki statüsüne ilişkin olarak Astana'da 23

Kasım 2011 tarihinde düzenlenen beşli toplantıda Hazar'a kıyıdaş ülkelerin denizde enerji ve ulaşım-iletişim projelerini gerçekleştirmek konusunda ege-men haklara sahip olduklarını vurgulamıştı.

Öte yandan SOCAR Başkanı Rövneg Abdullayev 4 Nisan 2012'de yaptığı bir açıklamada Trans Hazar doğalgaz boru hattının Azerbaycan'ın projesi olmadığını, bu projenin, Türkmenistan ve AB'ye ait olduğunu, Azerbaycan burada sadece bir ortak olarak hareket ettiğini vurgulamıştır: Azerbaycan bu projeye transit ülke olarak yapabileceği katkıyı değerlendirecektir. 24 Nisan 2012'deyse Azerbaycan Sanayi ve Enerji Bakanı Natig Aliyev, Trans-Hazar boru hattı konusunda Azerbaycan'ın siyasi iradesinin kesin olduğunu, ama Türkmenistan'ın konumunun belirsiz kaldığını ileri sürmüştür. Natig Aliyev 18 Eylül 2012 tarihli açıklamasında projenin gerçekleştirilmesi için Azerbaycan'la Türkmenistan'ın rızasının yeterli olacağını ama Avrupa Birliği'nin bu boru hattıyla nakledilecek doğalgazı satın alacağına ilişkin güvence vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca hattın finansmanı sorununun henüz çözüme kavuşturulmadığını da vurgulamıştır.

Kazakistan ise Trans Hazar doğalgaz iş birliği konusunda daha ihtiyatlı davranmakta, Azerbaycan ile geliştirdiği Trans Hazar petrol iş birliğini istikrarlı bir biçimde geliştirmeye çalışmaktadır.

Sonuç

Genel olarak değerlendirecek olursak Trans Hazar iş birliğinin daha büyük bir coğrafya ve daha çok sayıdaki ülke açısından önemi açık olmakla birlikte Türk cumhuriyetleri açısından özel önem taşıdığı ve bu ülkelerin politikalarında özel yer tuttuğu görülmektedir. Türk cumhuriyetleri açısından Trans Hazar iş birliği hem sadece kendi çıkarları bağlamında, hem de birbirleriyle iş birliği açısından önem taşımaktadır.

Trans Hazar enerji iş birliği Türkiye açısından enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve daha uygun fiyat üzerinden enerji kaynaklarını elde etme stratejisi doğrultusunda büyük önem taşımaktadır. Ayrıca Türkiye'nin enerji transiti olma hedefine de katkı yapmaktadır. Bilindiği üzere enerji transiti olma stratejisi Türkiye açısından ekonomik katkının yanı sıra güvenlik sorunlarını giderme (PKK terörüne desteğin azaltılmasını sağlama) ve Avrupa açısından (aslında tüm üretici ve tüketici ülkeler açısından) önemini artırma amacına hizmet etmektedir.

Azerbaycan açısından Trans Hazar enerji iş birliği Azerbaycan'ın kendi enerji stratejisini başarıya ulaştırmanın ek motivasyon kaynaklarından birisi olmuştur. Yani Azerbaycan kendi petrol ve doğalgazını Rusya'dan yan geçen boru hatlarıyla uluslararası piyasalara ulaştırmak üzere projeler hazırlarken bu boru hatlarına daha sonra Hazar'ın doğu kıyısındaki ülkelerin katılacağı tezinden de yararlanmıştı. Özellikle BTC'nin geliştirilmesi ve yapımı süresince bunun sıkça ifade edildiğini görmek mümkündür. Azerbaycan açısından Trans Hazar enerji iş birliği, bağımsız enerji politikaları konusunda Rusya ve İran karşısında yalnız kalmamak anlamına da gelmektedir. Ayrıca enerji transiti olması suretiyle ekonomik kazanç ve Avrupa ülkeleri açısından stratejik önem de kazanmaktadır.

Kazakistan ve Türkmenistan açısından Trans Hazar enerji iş birliği Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmak ve Batı ile ilişkileri geliştirmek açısından önemlidir. Tabii ki, güzergah çeşitliliğine sahip olmak Kazakistan ve Türkmenistan'a ek ticari fırsatlar sunmaktadır ve bu bağlamda Çin'e doğru gerçekleştirilen boru hattı projeleri de Rusya'ya bağımlılığı azaltan etkenlerdendir. Fakat Rusya, Çin ve İran arasında sıkışmamak için Türkiye ve Batı ile enerji iş birliği bu ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır ve bu bağlamda Trans Hazar enerji iş birliği çok önemlidir. Ayrıca diğer bir doğalgaz üreticisi Türk cumhuriyeti olan Özbekistan'ın lideri İslam Kerimov da daha önce bir Azerbaycan ziyareti sırasında ülkesinin Trans Hazar boru hatlarına katılmak istediğini ifade etmişti.

Yani Türk cumhuriyetleri kendi ülke çıkarları açısından Trans Hazar enerji iş birliğini çok önemli görmektedirler. Bu iş birliği Türk cumhuriyetleri arasındaki köprülerin sağlamlaştırılması ve mevcut bazı sorunların ortadan kalkması açısından da katkı potansiyeline sahiptir. Bunu Azerbaycan-Türkmenistan ilişkilerinde de gözlemlemek mümkündür. Başlangıçta Azerbaycan ile Türkmenistan arasında Hazar'ın orta hattının neresi olduğuna ilişkin tartışmaların bu iki ülkenin Trans Hazar konusundaki iş birliğine engel olan etkenlerden birisi olarak değerlendirilse de, şu anda bu ülkelerin petrol nakliyle ilgili iş birliği yapmaları gösteriyor ki, bu nokta kritik değildir ve diğer sorunlar çözülmüş olduğunda (özellikle Rusya faktörü etkisizleştirildiğinde) Azerbaycan ile Türkmenistan Trans Hazar doğalgaz boru hattı konusunda da iş birliği yapacaktır. Azerbaycan ile Türkmenistan'ın doğalgaz piyasasında rakip olmaları da bazı uzmanlar tarafından ciddi bir faktör olarak değerlendirilmiştir.

dirilmektedir. Hatta Trans Hazar boru hattı fikri ilk kez gündeme geldiğinde Azerbaycan ile Türkmenistan arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların nedenleri arasında bu rekabet de kaydedilmiştir. Fakat doğalgaza çok hızla artan talep, özellikle Avrupa ülkelerinin Rusya dışında kaynak arayışı ve Azerbaycan'ın doğalgaz rezervlerinin piyasada tek başına iddialı olmak için yetersiz kalması, Azerbaycan ve Türkmenistan'ın her ikisinin doğalgaza sahip olmalarını rekabetten daha çok iş birliğine yol açan etkene dönüştürmektedir. Ayrıca Trans Hazar enerji iş birliği hem Hazar'ın statüsü konusunda, hem de Rusya ve İran'ın baskıları karşısında Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın pozisyonlarını yakınlaştıran önemli etkenlerdendir.

Kuşkusuz Trans Hazar enerji iş birliğinin karşısında zorluklar ve engeller de de mevcuttur. Rusya ve İran'ın tutumu, Hazar'ın hukuki statüsü sorununun çözümsüz kalması önemli engeller olarak değerlendirilmektedir. Ama bu engellere rağmen kaydedilen mesafenin önemli olduğu da rahatlıkla ifade edilebilir.

Kaynaklar

- “Azerbaycan - Kazakistan ilişkileri”. <http://lib.aliyev-heritage.org/az/549420.html> (Erişim: 24.06.2014).
- “Azərbaycan - Qazaxıstan münasibətləri”. <http://lib.aliyev-heritage.org/az/549420.html> (Erişim: 24.05.2014).
- “Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, millət vəkil-i İlham Əliyev 1998-ci ilin noyabrında ABŞ-da rəsmi səfərdə olmuşdur”. <http://files.preslib.az/site/oil/gl1.pdf> (Erişim: 24.06.2014) : 8-12.
- “Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında neftin Qazaxıstan Respublikasından Xəzər dənizi və Bakı-Tbilisi-Ceyhan sistemi vasitəsilə Azərbaycan Respublikasının ərazisi ilə beynəlxalq bazarlara nəql edilməsinə dəstək verilməsi və şərait yaradılması haqqında Müqavilənin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu”. http://www.e-qanun.az/files/framework/data/12/f_12022.htm (Erişim: 24.05.2015).
- “Baku Statement of the First Trilateral Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan, the Republic of Turkey and Turkmenistan, 26 May 2014, Baku”. http://www.mfa.gov.tr/baku-statement-of-the-first-trilateral-meeting-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-azerbaijan_-the-republic.en.mfa (Erişim: 26.02.2016).
- “Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Üçlü Toplantısı'na katıldı”. <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu>

- lu-turkiye_azerbaycan_turkmenistan-uclu-toplantisi_na-katildi.tr.mfa (Erişim: 26.02.2016).
- “Hazar Geçişli Türkmenistan - Türkiye - Avrupa Dgbh Projesi”. <http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/projeler/yurtdisi.asp> (Erişim: 15.09.2014).
- “Main”. <http://www.kmg-tc.kz/> (Erişim: 28.05.2015).
- “Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan calls Russia’s position on Trans-Caspian gas pipeline counterproductive”. <http://www.turkmenistan.ru/en/articles/15502.html> (Erişim: 28.05.2016).
- “PSG International Secures Lead Role In Us\$2.5 Billion Transcaspian Pipeline Project”. <http://www.bechtel.com/1999-02-19.html> (Erişim: 24.05.2015).
- “The Declaration - Prague Summit Southern Corridor May 8, 2009”. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/107598.pdf: 1 (Erişim: 24.05.2015).
- “Turkey’s Energy Strategy”. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/european_energy_policy/turkeys_energy_strategy_en.pdf (Erişim: 24.05.2015).
- “Turkmenistan-Turkey Pipeline Contract Signed”. http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=15345&tx_ttnews%5BbackPid%5D=213&no_cache=1#.U-u3u-N_uWk (Erişim: 24.05.2015).
- “Türkiye’nin Enerji Stratejisi”. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa (Erişim: 13.12.2015).
- “В Ашхабаде открылось 21-е заседание Специальной рабочей группы по разработке проекта Конвенции о правовом статусе Каспийского моря”, 23 April 2007. http://www.turkmenistan.ru/?page_id=3&lang_id=ru&elem_id=9887&type=event&sort=date_desc (Erişim: 24.05.2015).
- “Еще один шаг на пути к реализации Транскаспийского проекта”. <http://www.investkz.com/articles/1708.html> (Erişim: 24.05.2015).
- “НК «КазМунайГаз» и ГНКАР подписали Соглашение об основных принципах реализации Транскаспийского проекта”. <http://www.investkz.com/articles/4925.html> (Erişim: 24.05.2014).
- I news* (2007). ““КазМунайГаз” и ГНКАР договариваются о совместной реализации Транскаспийского проекта”. 8 Ağustos. <http://1news.az/economy/20070808114716618.html> (Erişim: 24.05.2015).
- AA* (2017). “Turkey, Azerbaijan, Turkmenistan seek to bolster ties”, <http://aa.com.tr/en/asia-pacific/turkey-azerbaijan-turkmenistan-seek-to-bolster-ties/864797>. 19 Temmuz. (Erişim: 01.08.2017)
- APA* (2007). “Xələf Xələfov: Transxəzər layihəsi ilə bağlı razılaşma borunun keçdiyi ölkələr arasında olmalıdır”. 16 Kasım. <http://az.apa.az/news/78319> (Erişim: 13.12.2015).

- APA (2008). “Azərbaycanla Qazaxıstan arasında Transxəzər Nəqletmə Sisteminin yaradılmasına dair sənəd imzalanıb”. 14 Kasım. <http://az.apa.az/news/138326> (Erişim: 24.05.2015).
- Ateş, Zafer (2006). “Doğu-Batı Enerji Koridoru: 2 Tamam 1 Eksik”. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar* 23: 25-28.
- Azerbaijan International* (1997). “Press Conference with Ilham Aliyev and Terry Adams”. Spring (5.1): 44-47.
- AzerTAc* (2002). “London Görüşü Şərq-Qərb enerji dəhlizinin yaradılması prosesini irəlilədir”. 7 Aralık. <http://files.preslib.az/site/oil/gl1.pdf> (Erişim: 28.05.2015) : 42.
- BYEGM* (1996), “Şubat 1996”, <http://ayintarihi.byegm.gov.tr/turkce/date/1996-02-22> (Erişim: 28.05.2016)
- Cekcon, Aleks (2013). “Azərbaycan-Türkmənistan-Türkiyənin Enerji Münasibətlərinin Uzlaşdırılması - Trans-Xəzər Boru Kəmərinin Vəziyyəti”. 19 Aralık. <http://eunews.az/energy/20131219010120251.html> (Erişim: 13.12.2015).
- Çelikkpala, Mitat (2014). “Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı”. *Uluslararası İlişkiler* 10 (40): 75-99.
- Davutoğlu, Ahmet (2013). *2014 Yılına Girerken Dış Politikamız*. Dışişleri Bakanlığı'nın 2014 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık. 13 Aralık. http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2014-yilina-girerken-dis-politikamiz.pdf (Erişim: 28.05.2015).
- Dikbaş, Kadir (2001). “Türkmen Gazının Bağımsızlık Mücadelesi”. *Avrasya Dosyası* Türkmenistan Özel Sayısı 7 (2): 74-96.
- Əkbərov, Anar (2012). “Xəzəryanı Ölkələrin Dövlət Başçılarının III Zirvə Görüşü”. <http://jurnal.meclis.gov.az/news.php?id=253> (Erişim: 13.12.2015). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150828M1-12-1.pdf> (Erişim: 13.12.2015).
- Hurriyet Daily News* (2016). “Turks, Turkmens, Azeris to meet for European gas”. 24 Temmuz. (Erişim: 14.08.2016).
- Hürriyet* (1998). “75. yılda iki büyük imza”. 30 Ekim.
- (2015). “Cumhurbaşkanı Erdoğan Türkmenistan ziyaretini iptal etti”. 10 Ekim. <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-turkmenistan-ziyaretini-iptal-etti-30284068> (Erişim: 26.02.2016).
- IRNA* (2012). “Vice Pres: Iran best path for transferring Caspian Sea oil and gas”. 13 Aralık. http://www.irna.ir/en/News/80453934/Economic/Vice_Pres_Iran_best_path_for_transferring_Caspian_Sea_oil_and_gas (Erişim: 27.06.2014).

- Kasım, Kamer (2014). “Azerbaycan-Türkiye-Türkmenistan Üçlüsü: Örnek Bir İşbirliği Modeli”. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi* 9 (18). [http://www.usak.org.tr/images_upload/files/3a\(2\).pdf](http://www.usak.org.tr/images_upload/files/3a(2).pdf) (Erişim: 26.02.2016): 1-22.
- Kremlin* (2011). “Agreement on Security Cooperation in the Caspian Sea has been submitted to the State Duma for ratification”. July 21. <http://eng.kremlin.ru/news/2617> (Erişim: 26.02.2016).
- Orxan, Vüqar (2005). “Üç Dənizin Əfsanəsi Gerçəkləşir”. *525-ci qəzet*. 26 Mayıs. *Resmi Gazete* (1991). 28 Ocak. Sayı: 20769.
- (1992a). 9 Ocak. Sayı: 21106.
- (1992b). 25 Ocak. Sayı: 21122.
- (1992c). 16 Ekim. Sayı: 21377.
- RFE/RL* (2006). “Kazakhstan Squeezes In On BTC Pipeline Project”. June 16. <http://www.rferl.org/content/article/1069229.html> (Erişim: 24.05.2015).
- Rosbalt* (2012). “Ушаков: Президент РФ призвал ЕС к решительным мерам в экономике”. <http://www.rosbalt.ru/main/2012/06/08/990715.html> (Erişim: 28.05.2015).
- Səlimov, Hüseynbala (2007). “Növbəti Xəzər sammiti nə vəd edir?”. 16 Ekim. <http://www.azadliq.mobi/a/416735.html> (Erişim: 24.05.2015).
- Shaban, İlham. “The US Government Commences Lobbying Trans Caspian Pipeline Of This Project”. *Azerbaijan Today*. <http://www.azerbaijantoday.az/ARCHIVE/16/economics4.html> (Erişim: 24.05.2015).
- Socor, Vladimir (2006). “Azerbaijan Spearheading Initiative On Trans-Caspian Gas Pipeline”. *Eurasia Daily Monitor* 3 (62). March 30. http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=31531&no_cache=1#.U-yG1-N_uWk (Erişim: 27.06.2014).
- Sokolsky, Richard ve Tanya Charlick-Paley (1999). *NATO and Caspian Security: A Mission Too Far?*, RAND Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1074/mr1074.chap6.pdf (Erişim: 28.05.2015).
- Yergin, Daniel (2003). “Ensuring Energy Security”. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2006-03-01/ensuring-energy-security>. 1 Mart (Erişim: 28.05.2015).

The Importance of the Trans-Caspian Energy Cooperation of the Turkish Republics

Araz Aslanlı*

Abstract

Following the end of the Cold War and the collapse of the Soviet Union, the newly independent Turkish republics have been attaching a great priority over developing the cooperation among Turkey and themselves. Because, during the period of the Soviet Union, the Union republics have been deprived of independent relations with Turkey and had limited relations among themselves as well. In this regard, particularly the energy cooperation was considered to have serious contribution to the partner countries in various directions within this cooperation framework and to play a bridge role between the Turkish republics.

Meanwhile, the energy resources of the Caspian Basin both ignite the struggle for this region and also present region countries the additional opportunities for the successful implementation of their economic policy, as well as domestic and foreign policy. In this context, the cooperation of the Turkish republics on the two sides of the Caspian Sea among themselves and with Turkey was also important.

This article analyse the process of emergence, the development and the current situation of the Trans-Caspian cooperation and its contribution to the cooperation between the Turkish republics.

Keywords

Trans-Caspian, Azerbaijan, Kazakhstan, Turkey, Turkmenistan, Energy

---

* Lect., Azerbaijan State University of Economics (UNEC), Department of Economics and Management – Baku/Azerbaijan
arazaslanli@gmail.com

Значение транскаспийского энергетического сотрудничества для тюркских стран

Араз Асланлык*

АННОТАЦИЯ

Для тюркских государств, получивших независимость в результате окончания холодной войны и распада Советского Союза, вопрос развития сотрудничества с Турцией и между тюркскими странами получил особую актуальность. В советский период тюркские республики не только не могли напрямую сотрудничать с Турцией, их взаимоотношения были также весьма ограниченными. В этом смысле энергетическое сотрудничество является важным компонентом этих взаимоотношений, помогая создать прочный мост сотрудничества между тюркскими странами.

Между тем, энергетические ресурсы Каспийского бассейна, с одной стороны, разжигают борьбу за этот регион, а также предоставляют странам региона дополнительные возможности для успешного осуществления их экономической политики, а также внутренней и внешней политики. В этом контексте важное значение имеет также сотрудничество тюркских стран, расположенных на противоположных берегах Каспийского моря, как между собой, так и с Турцией.

В этой статье анализируется процесс возникновения, развития, а также современное состояние транскаспийского сотрудничества и его вклад в сотрудничество между тюркскими странами.

Ключевые слова

Транскаспийское сотрудничество, Азербайджан, Казахстан, Туркменистан, Турция, энергетика.

---

* Преп., Азербайджанский государственный экономический университет (UNEC), Факультет экономики и управления – Баку/Азербайджан
arazaslanli@gmail.com